

Jednotlivé případy vzniku zástavního práva de lege lata

Josef Fiala*

ÚVODEM

Zástavní právo, stejně jako ostatní věcná práva k věci cizí, která plní zajišťovací funkci (např. zadržovací právo), uskutečňuje svoji roli zejména tím, že od okamžiku svého vzniku do své realizace nutí dlužníka splnit dluh a v případě nesplnění dluhu poskytuje možnost uspokojení nesplacené pohledávky z výtěžku dosaženého zpeněžením zástavy. Zástavní právo je tradičně považováno za poměrně spolehlivý zajišťovací instrument, zejména tzv. hypotekární zástavní právo (zástavou je nemovitost), jeho efektivita je však přímo úměrně závislá na kvalitě právní úpravy.

Vývoj právní regulace zástavního práva na území ČR byl v několika posledních desetiletích poznamenán netradičními a neadekvátními zákonodárnými přístupy k soukromoprávním vztahům. Např. obč. zákoník z r. 1964 (zák. č. 40/1964 Sb.) připouštěl vznik zástavního práva jen ze zákona, a to až do konce r. 1991. Na přechodnou dobu (v období od 1. 5. 1990 do 31. 12. 1991) upravila zástavní právo pro vztahy mezi podnikatelskými subjekty jedna z novel tzv. hospodářského zákoníku (zák. č. 103/1990 Sb.). Podle této úpravy vznikalo zástavní právo k nemovitostem zápisem do tehdejší evidence nemovitostí. Avšak toto zástavní právo mělo značně omezené upotřebení. Především mu nebyla přiznána věcně právní povaha,¹ proto působilo jen mezi smluvními stranami. Pokud zástavce převedl vlastnické právo na jiného, tento nabyvatel již nebyl zástavním právem omezen (přitom zástavní věřitel nemá reálné možnosti zabránit takovému převodu). Praktický dopad uvedené konstrukce je pro zástavního věřitele velice nepříznivý. Navíc, smluvními stranami mohly být pouze subjekty hospodářskoprávních vztahů, což vylučovalo uplatnění zástavního práva především pro případ použití nemovitostí ve vlastnictví fyzických osob – nepodnikatelů.² Až tzv. velká novela obč. zákoníku (zák. č. 509/1991 Sb.) s účinností od 1. 1. 1992 znamenala pokus o návrat k takové úpravě zástavního práva, která by svým obsahem a rozsahem odpovídala tradiční regulaci, přizpůsobené současným potřebám. Praktické zkušenosti s aplikací této úpravy však potvrdily, že v ní existují mnohá úskalí a rezervy.

Velmi významné změny v právní úpravě zástav-

ního práva přinesly dvě novely následující v poměrně krátkém časovém odstupu:

- a) zák. č. 367/2000 Sb., který nabyl účinnosti 1. 1. 2001,
- b) zák. č. 317/2001 Sb., s účinností od 1. 1. 2002.

Obě novely se dotkly řady aspektů zástavního práva (např. také uspokojení zástavního věřitele), podstatně však pozměnily konstrukce jeho vzniku. Na základě těchto novel je obecná regulace zástavního práva zařazena do § 152–174 obč. zákoníku (včetně práva podzástavního).

Množinu jednotlivých případů vzniku zástavního práva podle § 156 OZ je žádoucí rozdělit do dvou skupin: buď k němu dochází na základě zástavní smlouvy (o takové zástavní smlouvě je zmínka v § 552 OZ, v souvislosti s úpravou zajišťovacích prostředků), která je pouhým titulem směřujícím ke vzniku zástavního práva a musí k ní zpravidla přistoupit další právní skutečnost (srov. § 157 a § 158), nebo je vznik zástavního práva spojen jen s jedinou konstitutivní právní skutečností. Z obsahu § 156 OZ lze dovodit rozlišení dobrovolného zástavního práva (na základě písemné smlouvy nebo rozhodnutí soudu o schválení dohody o vypořádání dědictví) nebo nuceného zástavního práva (vznikajícího rozhodnutím příslušného orgánu nebo přímo ze zákona).

1. DOBROVOLNÉ ZÁSTAVNÍ PRÁVO

Nejčastějším titulem pro vznik dobrovolného zástavního práva je zástavní smlouva; zákon stanoví především její podstatné obsahové náležitosti: označení zástavy a označení zástavní pohledávky. Základní záměr tohoto požadavku je založen na určitosti projevu vůle, aby nemohlo dojít k pochybnostem v předmětu zajištění a v předmětu zástavy. Při označení zástavy je třeba respektovat odlišnosti v předmětu zástavy, bude-li zástavou nemovitost evidovaná v katastru, musí zástavní smlouva obsahovat označení nemovité zástavy údají podle § 5 odst. 1 zák. č. 344/1992 Sb., o katastru nemovitostí, ve znění pozdějších předpisů. Pohledávku lze specifikovat pomocí jejích subjektů (zejména

* Doc. JUDr. Josef Fiala, CSc., Katedra občanského práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity, Brno

¹ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČR, sp. zn. Odon 14/95, viz také FALDYNA F.: Nad jedním judikátem Nejvyššího soudu k zástavnímu právu, Právo a podnikání 11/1996, str. 6 a násl.

² Viz rozsudek Vrchního soudu v Praze ve věci sp. zn. 11 Cmo 19/96.

tehdy, bude-li předmětem zajištění pohledávka vůči dlužníkovi, který není zástavcem), právním důvodem jejího vzniku, zpravidla též výši pohledávky v době uzavření zástavní smlouvy.

Při formulaci konkrétního obsahu zástavní smlouvy je nutno respektovat zákonem provedený výčet neplatných ujednání. Podle § 169 jsou neplatná ujednání, jestliže stanoví, že:

- zástavní dlužník nebo zástavce nesmí zástavu vyplatit,
- zástavní dlužník nebo zástavce nesmí nemovitou věc nebo byt nebo nebytový prostor ve vlastnictví podle zvláštního zákona zastavit jinému, dalšímu věřiteli,
- zástavní věřitel může uplatnit uspokojení z prodeje zástavy jinak, než je stanoveno zákonem,
- zástavní věřitel se nesmí po splatnosti pohledávky domáhat jejího uspokojení prodejem zástavy,
- při prodlení s plněním zajištěné pohledávky zástava propadne zástavnímu věřiteli, nebo že si ji zástavní věřitel může ponechat za určenou cenu, pokud zvláštní zákon nestanoví jinak.

Jde o absolutní neplatnost ujednání ve smyslu § 39. Výslovný výčet neplatných ujednání slouží především k ochraně zástavního dlužníka, některé z nich i ochranně zástavního věřitele (vyločení uspokojení prodejem zástavy a tím znemožnění realizace základní funkce zástavního práva). Zákaz vyjmenovaných ujednání platí i pro dohody o vypořádání dědictví, příp. též pro samostatné úmluvy. Pak půjde především o částečnou neplatnost (§ 41), nelze vyloučit ani neplatnost celého právního úkonu. Především je třeba zdůraznit zákaz sjednání propadné zástavy nebo zákaz úplatného nabytí vlastnického práva k zástavě zástavním věřitelem (výjimku tvoří nabytí obchodního podílu podle § 117a odst. 7 obch. zákoníku).

Pro zástavní smlouvu je obligatorně předepsána písemná forma, která je dodržena, jsou-li v písemné formě zachyceny projevy vůle obou smluvních stran (není nutné, aby projevy smluvních stran byly obsaženy na jediné listině, ani tehdy, je-li předmětem zástavy nemovitost). Pro zástavní smlouvu je v určených případech (podle § 156 odst. 3 je to tehdy, jsou-li zástavou nemovité věci nepodléhající evidenci v katastru nemovitostí, věci hromadné, soubory věcí nebo nemovité věci, k nimž má zástavní právo vzniknout zápisem do rejstříku zástav) vyžadována kvalifikovaná písemná forma, tj. notářský zápis³. Nedodržení zákonem stanovené formy má za následek absolutní neplatnost zástavní smlouvy (§ 40 odst. 1).

a) VZNIK ZÁSTAVNÍHO PRÁVA K VĚCEM

Pokud jde o vznik zástavního právo k věcem, je třeba rozlišit způsob vzniku v závislosti na druhu věci.

Podle § 157 odst. 1 vzniká zástavní právo k nemovitém věcem a k bytům nebo nebytovým prostorům ve vlastnictví podle zvláštního právního předpisu vkladem do katastru nemovitostí, nestanoví-li zákon jinak. Vkladem do katastru nemovitostí vznikne zástavní právo pouze pokud titulem jeho vzniku bude zástavní smlouva a zástavou bude nemovitost v katastru evidovaná (srov. § 2 odst. 1 a 2 zák. č. 344/1992 Sb., o katastru nemovitostí, ve znění pozdějších předpisů). Zákonodárce zvolil zbytečně složitou koncepci, protože v ostatních případech se bude provádět jen záznam již vzniklého zástavního práva, vhodnější bylo pozitivní vymezení případů podléhajících vkladu. Novelou provedenou zákonem č. 317/2001 Sb. byly vedle nemovitostí *experesis verbis* zařazeny i tzv. jednotky, tj. byty a nebytové prostory vymezené podle zák. č. 72/1994 Sb. Jde o zcela zbytečné ustanovení, protože právní vztahy k jednotkám se řídí ustanoveními právních předpisů, které se týkají nemovitostí (viz § 3 odst. 2 zák. č. 72/1994 Sb.), a z tohoto důvodu jsou také předmětem evidence v katastru nemovitostí.

Návrh na vklad zástavního práva může podat kterýkoliv z účastníků zástavní smlouvy. Náležitosti návrhu, jeho přílohy a průběh vkladového řízení se řídí obecnými pravidly o vkladu věcných práv (§ 4 a násl. zák. č. 265/1992 Sb., o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem, ve znění pozdějších předpisů). V katastru nemovitostí se u zástavního práva eviduje zástava, výše jistiny zajištěné pohledávky, popř. podíl na pohledávce vyjádřený zlomkem, procentem nebo výší jistiny, údaje o věřiteli, údaje o vlastníkovi (spoluvlastníkovi) nemovitosti nebo jednotky, doba, na kterou bylo právo sjednáno, a listina, která byla podkladem k zápisu zástavního práva. Je-li zřízeno maximální zástavní právo (§ 155 odst. 4), eviduje se místo výše jistiny zajištěné pohledávky druh pohledávek a jejich limit. Zápisy zástavních práv na listu vlastnictví nevyjadřují pořadí zástavních práv.

Způsob vzniku zástavního práva u věcí movitých, navazující na uzavření zástavní smlouvy, může mít alternativně jednu ze tří podob:

- aa) odevzdání věci zástavnímu věřiteli,
- bb) předání věci do úschovy nebo ke skladování pro zástavního věřitele,
- cc) zápis do Rejstříku zástav.

ad aa) Předání a převzetí věci je tradičním způsobem vzniku věcných práv, je využitelný též při vzniku zástavního práva. Zástavní věřitel má postavení de-

³ Monopol na sepisování zástavních smluv vyvolává kritické připomínky. Srov. LIŠKA, P.: Několik poznámek k rejstříku zástav, AD NOTAM, 5-6/2001, str. 101.

tentora, čemuž odpovídají i jeho práva a povinnosti (§ 162 odst. 1).

ad bb) Narozdíl od předchozí úpravy (účinné do 31. 12. 2000) již nestačí uzavření smlouvy, nezbytné je předání zástavy schovatelé nebo skladovateli. Smlouva o úschově se uzavírá podle § 747 a násl. obč. zákoníku, smlouva o skladování podle § 527 a násl. obch. zákoníku. Práva a povinnost schovatele nebo skladovatele reglementuje ustanovení § 162 odst. 4.

ad cc) Zápis do Rejstříku zástav má v tomto případě konstitutivní povahu (viz dále).

Kromě těchto způsobů upravených přímo v obč. zákoníku nelze vyloučit uplatnění speciálních předpisů, které – v souladu s předcházející výslovnou občanskoprávní regulací – konkretizují případy, v nichž vzniká zástavní právo jeho vyznačením v listině, která osvědčuje vlastnictví věci a bez níž nelze s věcí nakládat nebo ji používat (takovou listinou není tzv. velký technický průkaz, je jí např. lodní osvědčení nebo osvědčení plovoucího zařízení – viz § 10 zák. č. 114/1995 Sb., o vnitrozemské plavbě).

Z doby před 1. 1. 2002 se může vyskytnout i zástavní právo, které vzniklo viditelným označením věci, zejména proto, že v době od 1. 1. 2001 do 31. 12. 2001 obč. zákoník výslovně tuto možnost reguloval.

Od 1. 1. 2001 obsahoval obč. zákoník speciální úpravu vzniku zástavního práva k nemovitostem, které nejsou předmětem evidence v katastru nemovitostí (tím reagoval na důsledné rozlišování množiny nemovitostí evidovaných v katastru nemovitostí a množiny nemovitostí neevidovaných od 1. 7. 1996, což se původně projevilo jen při nabytí vlastnického práva, nikoliv i vzniku dalších věcných práv). V takovém případě vznikalo zástavní právo již účinností smlouvy, což bylo v souladu souběžné regulací nabytí vlastnického práva k neevidovaným nemovitostem (§ 133 odst. 3 obč. zákoníku). Účinnost zástavní smlouvy zpravidla nastala v okamžiku vzniku smlouvy (za předpokladu, že smlouva byla platná). Účinnost zástavní smlouvy, a tím i vznik zástavního práva, bylo možné vázat na odkládací podmínku (stejný způsob vzniku se v tomto období uplatnil u zástavního práva k souboru movitých věcí). Od 1. 1. 2002 je i v těchto případech zástavní smlouva pouhým titulem vedoucím ke vzniku zástavní smlouvy, protože konstitutivní právní skutečností je zápis do Rejstříku zástav (nutno odlišit od situace, kdy zápis do rejstříku má jen deklaratorní účinky – § 160 odst. 2). Rejstřík zástav je neveřejný seznam, který v elektronické podobě vede Notářská komora ČR. Zák. č. 358/1992 Sb. v § 35b odst. 2 vymezuje rozsah údajů evidovaných v Rejstříku zástav takto:

- označení zástavy,
- výše a právní důvod zajišťované pohledávky,

- zástavní dlužník, zástavce a zástavní věřitel, a to uvedeném jména, příjmení, rodného čísla nebo data narození, popřípadě identifikačního čísla, a místa trvalého pobytu, jde-li o fyzickou osobu, která má trvalý pobyt v České republice, nebo uvedením jména, příjmení, rodného nebo jiného identifikačního čísla, data narození, bydliště v zahraničí a místa dočasného pobytu v České republice, jsou-li známa, jde-li o fyzickou osobu, která nemá trvalý pobyt v České republice, nebo uvedením obchodní firmy nebo názvu, identifikačního čísla nebo registračního čísla či jiného obdobného identifikujícího čísla či označení, identifikačního čísla její organizační složky nebo podniku v České republice, je-li sídlo v zahraničí, sídla její organizační složky nebo podniku v České republice, jsou-li známa, jde-li o právnickou osobu, která nemá sídlo v České republice,
- den vzniku a právní důvod zástavního práva,
- datum a čas zápisu.

V souladu s § 35b odst. 4 zák. č. 359/1992 Sb. provádí zápis notář pomocí elektronického přenosu dat (nejde-li o záznam zástavního práva vzniklého na základě rozhodnutí soudu nebo správního úřadu, který provádí Notářská komora ČR). Protože je notáři uložena povinnost provést zápis do Rejstříku zástav bezodkladně po uzavření zástavní smlouvy, zkracuje se doba mezi obligační účinností titulu a věcněprávními účinky na minimum.

Zákonodárce byl veden snahou, aby Rejstřík zástav byl seznamem obsahujícím přesné a pravdivé údaje. Dovolil si zakotvit pravidlo, že proti tomu, kdo jedná v důvěře v obsah zápisu nebo záznamu do Rejstříku zástav, nemůže ten, jehož se zápis týká, namítat, že obsah zápisu nebo záznamu neodpovídá skutečnosti. Snaha je však pouhou iluzí, neboť konstitutivnost zápisu zástavních práv k nemovitostem neevidovaným v katastru nemovitostí do Rejstříku zástav je jen nesystémovým prvkem ve vzniku věcných práv k těmto nemovitostem. Fundamentální otázkou stále zůstává vznik vlastnického práva a vytvoření takového informačního systému, z něhož by se mohly zjistit informace o vlastníkovi (ve vazbě na úpravu zastavení cizí věci – § 161). Protože nelze spolehlivě zjistit údaje o vlastníkovi nemovitostí neevidované v katastru je nutno při zřizování zástavního práva k takovým věcem zachovat maximální obezřetnost.⁴

b) VZNIK ZÁSTAVNÍHO PRÁVA K POHLEDÁVCE

V souladu s § 159 odst. 1 vzniká zástavní právo k pohledávce již uzavřením smlouvy, pokud v ní není

⁴ Na některé související problémy upozorňuje BAUDYŠ, P.: Několik poznámek k novele zástavního práva, AD NOTAM, 5–6/2001, str. 98.

ujednáno něco jiného. Vůči dlužníkovi zastavené pohledávky (poddlužníkovi) je zástavní právo k pohledávce účinné doručením písemného oznámení zástavního dlužníka o něm, nebo tím, že zástavní věřitel poddlužníku prokáže vznik zástavního práva. Tato úprava zástavního práva k pohledávce je od 1. 1. 2001 zařazena organicky do obecné úpravy zástavního práva. Proto se užijí příslušná ustanovení, § 159 pouze speciálně upravuje určení okamžiku vzniku zástavního práva a postavení poddlužníka. Proto zástavní smlouva musí mít písemnou formu (§ 156 odst. 1), jinak je absolutně neplatná. Zástavní právo k pohledávce vznikne již jejím uzavřením (pokud je smlouva platná a účinná), jinak až okamžikem sjednané účinnosti (s využitím vedlejších ustanovení v právním úkonu – odkládací podmínky nebo stanovení doby). Na základě zástavní smlouvy vznikají povinnosti i vůči poddlužníkovi, tj. vůči dlužníkovi zástavního dlužníka, proto se poddlužník musí o zřízení zástavního práva dozvědět. Zákon vyžaduje, obdobně jako u postoupení pohledávky, buď písemné sdělení zástavního dlužníka (tj. věřitele zastavované pohledávky), nebo důkaz o vzniku zástavního práva k pohledávce provedený zástavním věřitelem (zpravidla předložením zástavní smlouvy). Dokud není splněna informační povinnost, nevznikají poddlužníkovi žádné povinnosti ze zástavního práva k pohledávce jeho věřitele, kterou je povinen jako svůj dluh plnit, a trvají jen jeho povinnosti plnit dluh věřiteli vlastním.

c) VZNIK ZÁSTAVNÍHO PRÁVA K DALŠÍM MAJETKOVÝM HODNOTÁM

Obecná úprava zástavní smlouvy v obč. zákoníku se použije také na zástavu cenných papírů (§ 39 a násl. zákona č. 591/1992 Sb., o cenných papírech) na základě smlouvy. Ke vzniku zástavního práva k listinnému cennému papíru je třeba zásadně jeho předání zástavnímu věřiteli, v úvahu přichází též jeho předání třetí osobě do úschovy nebo do úschovy a správy, příp. též oznámení schovatelé nebo opatrovatel, pokud byl cenný papír uložen do úschovy nebo do úschovy a správy. Ke vzniku zástavního práva k listinnému cennému papíru, který je převoditelný rubopisem, je nezbytný zástavní rubopis (tj. písemné prohlášení majitele cenného papíru učiněné na tomto cenném papíru). Zástavní rubopis musí obsahovat doložku „k zastavení“ a označení zástavního věřitele. Zástavní právo k zaknihovanému cennému papíru vzniká registrací zástavního práva v evidenci Střediska cenných papírů. Příkaz k registraci může dát zástavní věřitel, dlužník (zde je třeba zákon doplnit, že jde o dlužníka, který je současně zástavcem) nebo zástavce a přikládá se k němu prvopis nebo úředně ověřená kopie zástavní smlouvy. Příkaz k registraci zástavního práva musí obsahovat:

- obchodní firmu nebo název nebo jméno a sídlo nebo místo podnikání nebo bydliště zástavce,

- identifikační nebo rodné číslo zástavce,
- ISIN nebo případně jiný údaj identifikující zaknihovaný cenný papír a počet zastavených kusů tohoto cenného papíru,
- obchodní firmu nebo název nebo jméno, identifikační číslo nebo rodné číslo a sídlo nebo místo podnikání nebo bydliště zástavního věřitele, a
- výši jistiny pohledávky, pro kterou bylo zástavní právo zřízeno, a dobu její splatnosti, jestliže je známá, nebo druh pohledávek, pro něž bylo zástavní právo zřízeno, maximální částku, do které může být zástavní věřitel uspokojen, a dobu trvání zástavního práva.

Podle zák. č. 307/2000 Sb., o zemědělských skladních listech a zemědělských veřejných skladech a o změně některých souvisejících zákonů, může vzniknout k vybraným zemědělským produktům zástavní právo, které je spojené se zemědělským skladním listem (zemědělský skladní list je listinný cenný papír na řad představující vlastnické a zástavní právo k uskladněnému zboží). Zástavní právo k zemědělským produktům, na které je vystaven zemědělský skladní list, vzniká prvním rubopisem a předáním zástavního listu nabyvateli. První rubopis zástavního listu musí obsahovat:

- jméno nebo obchodní jméno, bydliště nebo sídlo nebo místo podnikání nabyvatele,
- výši pohledávky, včetně příslušenství k datu splatnosti, pro kterou je zřízeno zástavní právo ke zboží,
- den splatnosti zajištěné pohledávky,
- domicilát (tj. osobu, u níž má být placeno),
- podpis převodce.

Obsah prvního rubopisu zástavního listu musí být vyznačen do vlastnického listu. Nejsou-li tyto náležitosti splněny, je rubopis neplatný a zástavní právo nevzniklo. Celý obsah prvního rubopisu zástavního listu se zapisuje s udáním data rubopisu do skladní knihy. O záznam do skladní knihy je povinen provozovatele zemědělského veřejného skladu neprodleně požádat nabyvatel. Provozovatel neprodleně potvrdí nabyvateli zástavního listu provedení záznamu do skladní knihy.

Zastavení obchodního podílu (§ 117a obč. zákoníku, ve znění účinném od 1. 1. 2001) předpokládá uzavření písemné zástavní smlouvy s úředně ověřenými podpisy, příp. se souhlasem valné hromady (lze-li obchodní podíl převádět pouze se souhlasem valné hromady). Zástavní právo vzniká zápisem zástavního práva do obchodního rejstříku.

Zástavní právo k průmyslovému vzoru (zák. č. 207/2000 Sb., o ochraně průmyslových vzorů) vzniká zápisem do rejstříku průmyslových vzorů.

Zástavní právo k námořnímu plavidlu vzniká na základě smlouvy provedením zápisu do námořního rejs-

tříku, a to účinností nastupující dnem zápisu (§ 23 zák. č. 61/2000 Sb., o námořní plavbě).

d) VZNIK ZÁSTAVNÍHO PRÁVA NA ZÁKLADĚ DOHODY O VYPOŘÁDÁNÍ DĚDICTVÍ

Titulem ke vzniku zástavního práva může být i dohoda o vypořádání dědictví, kterou uzavírají dědici ve smyslu § 482 obč. zákoníku. Zástavou v takovém případě může být i taková věc, pohledávka nebo jiná majetková hodnota, jež není předmětem dědictví. Zástavní právo bude zajišťovat pohledávku mezi dědici, která vznikne právě z titulu vypořádání. Zástavní právo podle § 156 odst. 1 rozhodnutím soudu, jímž bude dohoda o vypořádání schválena.

2. NUCENÉ ZÁSTAVNÍ PRÁVO

a) VZNIK ZÁSTAVNÍHO PRÁVA ROZHODNUTÍM PŘÍSLUŠNÉHO ORGÁNU

Podle § 160 odst. 1 vzniká zástavní právo na základě rozhodnutí soudu nebo správního úřadu dnem nabytí právní moci tohoto rozhodnutí. Ustanovení § 160 odst. 2 stanoví pravidlo, podle kterého se zástavní právo k nemovitým věcem, jež nejsou předmětem evidence v katastru nemovitostí, zástavní právo k věci hromadné, zástavní právo k souboru věcí a zástavní právo k movitým věcem, k nimž vzniklo zástavní právo, aniž by byly odevzdány zástavnímu věřiteli nebo třetí osobě (§ 157 odst. 2 a 3), vzniklé na základě rozhodnutí soudu nebo správního úřadu se zaznamenává v Rejstříku zástav vedeném Notářskou komorou České republiky.

Rozhodnutí soudu nebo správního orgánu o zřízení zástavního práva má konstitutivní účinky, zástavní právo vzniká až právní mocí tohoto rozhodnutí. Srov. nové znění § 72 zák. č. 337/1992 Sb., o správě daní a poplatků, ve znění zákona č. 367/2000 Sb. Dále jde o zřízení soudcovského zástavního práva podle § 338b a násl. obč. soudního řádu. Následný zápis zástavního práva do Rejstříku zástav (s ohledem na předmět zástavního práva) má jen deklaratorní účinky. V takovém případě jsou soudy a správní úřady povinny zaslat Notářské komoře pravomocná rozhodnutí k provedení záznamu, a to do 30 dnů od právní moci rozhodnutí (§ 35b odst. 3 zák. č. 359/1992 Sb., ve znění pozdějších předpisů).

b) VZNIK ZÁSTAVNÍHO PRÁVA ZE ZÁKONA

Ze zákona může vzniknout zástavní právo s využitím dvou konstrukcí. První z nich se využívá tehdy, jestliže zástavní právo vzniká okamžikem účinnosti právní normy. Druhá možnost přichází do úvahy častěji, jde o situace, kdy právní norma hypoteticky připouští možnost vzniku zástavního práva při na-

stoupení určitých právních skutečností. Ke vzniku zástavního práva dojde až naplněním těchto skutečností. Typický příklad představuje ustanovení § 15 odst. 3 zák. č. 72/1994 Sb., o vlastnictví bytů. K zajištění pravomocně přisouzených pohledávek vlastníků jednotek z povinností přispívat na náklady spojené se správou domu a pozemku vzniká právní mocí rozhodnutí soudu vlastníkům jednotek zástavní právo k jednotce povinného vlastníka. Soud o zřízení zástavního práva nerozhoduje, vznik zástavního práva je zákonným důsledkem právní moci rozsudku o přisouzení pohledávek.

Přímo ze zákona vzniká zástavní právo také v těchto případech:

- podle § 672 obč. zákoníku vzniká zástavní právo pronajímatele zajišťující jeho pohledávku na nájemném,
- podle § 535 obč. zákoníku má skladovatel k zajištění svých nároků ze smlouvy o skladování zástavní právo na skladovaných věcech, dokud se u něho nacházejí,
- podle § 608 obč. zákoníku má zaslátel k zajištění svých nároků vůči příkazci zástavní právo k zásilce, dokud je zásilka u zaslátelce nebo u někoho, kdo ji má u sebe jeho jménem, anebo dokud má zaslátel listiny, které jej opravňují, aby se zásilkou nakládal,
- podle § 628 odst. 1 obč. zákoníku má dopravce k zajištění svých nároků vyplývajících ze smlouvy zástavní právo k zásilce, dokud s ní může nakládat,
- podle § 707 obč. zákoníku má banka k zajištění svých práv ze smlouvy o uložení jiných hodnot zástavní právo k předmětu uložení, dokud se u ní nachází.

Podle § 70 zák. č. 61/2000 Sb., o námořní plavbě, má provozovatel loď zástavní právo k nákladu, který je lodí přepravován, sloužící k zajištění nároků ze společné havárie. Přednostním zákonným zástavním právem je tzv. námořní zástavní právo (§ 74 zák. č. 61/2000 Sb.) zajišťující odměnu zachránce za záchranu lodě a dalších hodnot nebo za poskytnutí pomoci lodi, letadlu nebo jinému majetku při námořní plavbě; předmětem zástavního práva je loď, letadlo nebo jiný majetek, který byl zachráněn nebo kterému byla poskytnuta pomoc.

Podle § 10 zák. č. 95/1999 Sb., o podmínkách převodu zemědělských a lesních pozemků z vlastnictví státu na jiné osoby, vzniká státu zástavní právo k zajištění dosud nezaplacené kupní ceny zemědělského pozemku, a to převodem pozemku.

Velmi častým případem zákonného zástavního práva bylo zástavní právo zajišťující daňovou pohledávku podle § 72 zák. č. 337/1992 Sb., o správě daní a poplatků. Následné rozhodnutí finančního úřadu již pouze určovalo jeho rozsah. Novela obč. zákoníku č. 367/2000 Sb. však s účinností od 1. 1. 2001 změni-

la způsob vzniku, a od tohoto dne ho lze zřídit pouze konstitutivním rozhodnutím správce daně.

ZÁVĚREM

Je zcela evidentní, že prvotním předpokladem úspěšného zajištění věřitelovy pohledávky zástavním právem je respektování pravidel pro jednotlivé způsoby vzniku, s přihlédnutím k rozdílům v předmětu zástavy. Podaný přehled jednotlivých způsobů vzniku zástavního práva dokládá vývoj právní úpravy sledující

cí zamýšlený cíl: poskytnout věřiteli efektivní zajištění jeho pohledávky v podobě zástavního práva. Na druhé straně je nepochybné, že poměrně časté změny nepřispívají ke kvalitě právní úpravy ani k dosažení adekvátní míry právní jistoty. A to ještě řada neřešených otázek zůstává stranou pozornosti, byť v praxi velmi aktuálních (např. regres zástavního dlužníka vůči obligačnímu dlužníkovi, osud zástavního práva po zániku zástavního dlužníka, kterým je právnická osoba)⁵. Snad lze vyjádřit přesvědčení, že na adekvátní regulaci zástavního práva nebude třeba čekat až do rekodifikace obč. zákoníku.

⁵ Některé problémy navíc poslední novelizace sama vyvolává. Viz FIALA, J.: Nad další změnou v právní regulaci zástavního práva (záměry a realita), AD NOTAM, 5-6/2001, str. 93 a násl.